

Tini-tanok

Önismeret-fejlesztés osztályfőnöki órákon

Huszonhat éve vagyok gyakorló pedagógus. Jelenlegi iskolámban tizenkilenc éve dolgozom. Napközis tanárként kezdtem alsó tagozaton, majd a csoportvezetés mellett megválasztottak munkaközösség-vezetőnek is. Később a napközis munkámmal párhuzamosan felső tagozaton tanítottam. Igazgatóhelyettesnek tizenhárom éve neveztek ki, először az alsó tagozaton, majd a felső tagozaton folyó munkáért voltam felelős. Felső tagozaton hetedik és nyolcadik évfolyamon tanítom mindkét szakomat – földrajz, biológia –, illetve ötödikben és hatodikban a természetismeret tantárgyat is. Ebből a rövid bemutatkozásból is látszik: az iskolai élet csaknem valamennyi színterét kipróbáltam. Osztályfőnök nem voltam. Ennek ellenére ezen a területen is van tapasztalatom, hiszen mint osztályban tanító szaktanárt gyakran kérnek fel osztályfőnök-helyettesnek, amit örömmel elfogadok. Emellett is segítem az osztályfőnök munkáját. Nemcsak osztályfőnöki órákon veszek részt, hanem az osztály szabadidős tevékenységében, kirándulásokon és az erdei iskolában is.

A Semmelweis Egyetem mentálhigiénés képzésének elvégzése során az egyik feladat egy mentálhigiénés projekt készítése volt. Munkám során természetesen a kamaszkor problémáival is szembesültem. Kollégáimmal folytatott beszélgetések, valamint a diákok véleménye vezettek a felismeréshez, hogy önismeret-fejlesztő foglalkozást kellene szerveznenem, amely segítene a helyes önkép, hosszú távon pedig a tudatos életvezetés kialakításában. Olyan munkaformában gondoltam, amely osztályfőnöki órákon megvalósítható, ugyanakkor eltér a megszokottól.

„SZERETETPRÓBÁLÓ IDŐ”

Vekerdy Tamás írja a kamaszkorról: „Így lesz a gyerek – gyereke – kamaszkora nemegyszer a szülő számára is nehéz korszak. Szeretetpróbáló idő.”¹

Mint pedagógus, aki régóta kamaszokkal tölti napjai nagy részét, azt gondolom, nemcsak a szülők, hanem a pedagógusok és a kamaszok számára is szeretetpróbáló idő.

1. A serdülőkor

A serdülőkorról, vagyis a gyermekorból a felnőttkorba való átmenetről írja Atkinson: „A korszak határai nem egyértelműek, de azt mondhatjuk, hogy nagyjából tizenkét éves kortól a tizenéves kor végéig, a testi érés – ha nem is teljes – befejeződéséig tart. Ez alatt az időszak alatt a fiatal személyiség szexuálisan éretté válik, és családjától független egyénként határozza meg magát.”²

Ez a korszak nagyon mozgalmas időszak a fiatalok életében. A biológiai érés, a testi fejlődés mellett átalakul gondolkodásuk, megváltozik kapcsolatuk a szüleikkel és kortársaikkal. Megjelenik az önállóság és a függetlenség iránti igényük. Igyekeznek minél több időt tölteni az osztály- és iskolatársaikkal. Érdeklődésük feléled a másik nem után.

A testi érés gyermekenként eltérő. Serdülő diákjaink között találkozunk olyanokkal, aki egy nyári szünet alatt, a hatodik és hetedik évfolyam között hatalmasra nő, testi fejlődése napról napra nyomon követhető. Mások alig különböznek az ötödikesektől, változásuk jóval

¹ Vekerdy Tamás: *Kamaszkor körül*. Budapest, 2005, Holnap Kiadó, 17. ■ ² Atkinson, Rita L. – Atkinson, Richard C. – Smith, Edward E. – Bem, Daryl J.: *Pszichológia*. Budapest, 1997, Osiris Kiadó, 92.

lassabb. Pszichés fejlődésükre jellemző, hogy sokat töprengenek önmagukról, a kortársaknak, felnőtteknek való megfelelésről és az értékekről.

Vekerdy Tamás szerint a kamaszkor a második születés kora, amikor „egy elkülönülő személyiség szakad ki a család érzelmi burkából, hogy a világgal és önmagával egyedül is szembenézzon”.³ Ranschburg Jenő így ír erről a korról: „A serdülés ugyanis krízis: a pubertásban jelentkező új igények szétzúzzák a kisiskoláskor viszonylagos harmóniáját, és a gyereket újfajta érdeklődések, elsősorban a társakkal megosztható titkok húzzák a családon kívüli világ felé. Önálló, autonóm emberré szeretne válni...”⁴

A kamaszok és a szülők között valóban több a konfliktus ebben az időszakban. A gyerekek vitatkoznak, láznak otthon és az iskolában is. Igyekeznek függetlenedni a szülőktől, és saját szabályaik szerint élni. Kipróbálják magukat, beleviszik egymást különböző csínytevésekbe. Növekszik a kortársak, barátok jelentősége.

Az idézett szerzők közös gondolata, hogy a kamasz keresi saját útját, önállósodni akar. Az átélt hatalmas nagy káoszban keresi magát és helyét a világban. Ebben az életszakaszban a testi érés felgyorsult ütemét a lelki fejlődés folyamata csak lassan, hosszan elhúzódva követi. Megválnak a serdülő kapcsolatai, mint már említettem, szüleitől próbál elszakadni, lazítani a köteléken, kortársaival való kapcsolata szorosabbá válik. Az általános iskola végére előkerül a pályaválasztás kérdése, döntéseket kell hoznia a jövőjével kapcsolatban. Mohás Lívია az Önjáró F fiatal személyiségét egy dobostortához hasonlítja, amelynek rétegei eltérő érettségi szintet jeleznek, s idővel beérnek. Ez az érés folyamat küzdelemmel jár. „A küzdelem jelentős részét – az autonóm felnőtt emberré válás lelki feladatait – a gyerekek magának kell elvégeznie.”⁵ Ezt nevezzük az identitás kialakításának. Erikson a „Ki vagyok én?” kérdésre válaszokat kereső folyamatot nevezte identitáskrisziseknek. A kamasz gyakran

vizsgálhatja magát, reális önértékelése még nem alakult ki. Sokszor érzi azt, hogy semmire sem jó, semmire sem képes, máskor pedig épp az ellenkezőjét gondolja magáról.

2. Az iskola, az osztályfőnök szerepe a kamasz életében

Fenyő D. György az osztályfőnök szerepéről, feladatairól, felelősségéről, hatáiról szóló írásában a következő kérdéseket veti fel: Milyen lehetőségei vannak a nevelésben az osztályfőnöknek? Beavatkozhat-e tanítványai és a szülők életébe? Ezek lényeges kérdések, ugyanis ha az osztályfőnök odafigyel tanítványaira, valamilyen szinten biztosan beavatkozik az életükbe. Ha osztályfőnöki órákon beszélgetnek különböző témákról – tanulás, barátság, család, előítélet stb. – véleményt mond, mintát ad diákjainak.

Eltérő véleményeket olvashatunk a szakirodalomban az osztályfőnök feladatáról, felelősségéről. Az egyik csoport szerint az osztályfőnök csak a tanulmányokért, az iskolai magatartásért felelős, a másik csoport véleménye ellenben az, hogy a gyerek viszi magával otthonról az örömeit, bánatait, ezekkel az osztályfőnök valamilyen formában szembesül, tehát foglalkoznia kell velük.

Az osztályfőnök munkája az utóbbi években nehezebbé vált. Jóllehet a gyereknevelés a szülők feladata, sokszor előfordul, hogy a nevelés hiányait az oktatási intézményeken kérik számon. Fenyő D. György szerint „az iskolások számára az iskola nemcsak a tanulás helye, hanem élettér is, a barátságok és szerelmek szövődésének helye, társas élettér, ahol a diák mint osztálytárs, mint közéleti szereplő is jelen van. Éppen a serdülés időszakában nyitott egy gyerek a legtöbb szellemi és érzelmi hatásra...”⁶ Ebben a korban a kamaszok különböző szerepeket próbálnak ki, s ezáltal fejlődik személyiségük.

„A diákok szocializációjára, érzelmi kultúrájára nagy hatást gyakorolnak azok az iskolai törek-

³ Vekerdy Tamás: *Kamaszkor körül*, i. m. 16. (Lásd az 1. l. lábjegyzetet.) ■ ⁴ Ranschburg Jenő: *A serdülés gyötrelmei*. Budapest, 2010, Saxum Kiadó, 11. ■ ⁵ Uo. 165. ■ ⁶ Fenyő D. György: „Nem lehet soha nem igaz szavad” – Néhány etikai dilemma az osztályfőnöki munkában. In Szekszárdi Júlia (szerk.): *Nevelési kézikönyv*. Budapest, 2001, OKI Kiadó, 87–95.

vések, amelyek segítik az érzelmi és társas készségek elsajátítását. Az iskolában ennek során döntő szerepe van az élményeknek, hangulatoknak, a kapcsolatok minőségének...”⁷ Az osztályfőnök személye és az osztályfőnöki órák szerepe folyamatosan változó világunkban kiemelkedő jelentőségű. Vajon milyen elvárásoknak kell megfelelnie ma egy osztályfőnöknek? A törvényi előírások hatalmas adminisztrációs terhet róznak a pedagógusra, nagyon sok időt kell töltenie különböző nyomtatványok kitöltésével, „papírok gyártásával”. Sokszor érzik azt az osztályfőnökök, hogy nem a gyerekeken van a hangsúly, az számát, mennyi papírt töltöttek ki róla. A másik a lelki, mentális teher, amely mázsás súlyként nehezedik a pedagógusokra. A családok nehéz anyagi helyzete, a családok felbomlásából származó problémák, a szülői minta hiánya, a sok tragédia napi szinten állítja újfajta, lelkileg nagyon megviselő feladatok elé az osztályfőnököket.

Megállapíthatjuk, hogy az általános iskolai évek során a kamaszok életében kiemelkedően fontos szerepe van a jó osztályfőnöknek, aki szervezi az iskolai és az iskolán kívüli programokat, ezzel segítve a fiatalokat a mindennapi élet megtapasztalásában, a szociális készségek – ön- és társismeret, együttműködés, önbizalom, kommunikáció, elfogadás – fejlesztésében.

A szakirodalom az iskolát „nagy hatású mentálhigiénés intézményként”⁸ tartja számon – olvasható *Telkes József* írásában – melynek feladata többek között a tanulók „kompetencianövelő stratégiájának” – „személyisége erejének, épiségének” – növelése.

A szociális készségek fejlesztése az osztályfőnöki órák keretei között, szakemberek bevonásával megvalósítható feladat. Általános iskolában a kamaszokat leginkább érintő kérdés a társas kapcsolatok alakítása, alakulása és ezekben a kapcsolatokban a kamasz énjének, önmagának a keresése. Ezt a témát jártuk körül kollégáimmal a nyolcadik évfolyamon.

BARÁTSÁG, SZERELEM, SZEXUALITÁS

„Ismerd meg önmagad.”
(A delphoi jóshely felirata)

Az iskolai projekt szervezése során abból a felismerésből indultunk ki, hogy önmagunk megismerése segít a címben jelzett három téma feldolgozásában. Egyrészt a „tudatosság vágya” által, amellyel az ember a „saját viselkedésével és belső történéseivel összefüggő okokat szeretné megismerni” – olvashatjuk *Rudas János* könyvében. A szerző hozzáteszi, hogy ennek a megismerésnek a középpontjában áll „az emberi kapcsolatok és személyközi viszonyok”⁹ megértése.

Barátság, szerelem, szexualitás: az emberi kapcsolatok e központi fogalmai voltak a hívószavaink. Mit jelentenek, miért fontosak a kamaszok életében e kifejezések? A projekt egyik foglalkozásán a gyerekek azt a feladatot kapták, először egyéni, majd csoportmunkában, hogy írják le, mi jut eszükbe ezekről a szavakról. Az elkészült csoportlistákból alább idézek néhányat.

1. Barátság

A projektben részt vevő gyerekek így összegezték a barátság mibenlétét: őszinteség, titkok, bizalom, beszélgetés, empátia, pizsamaparti, Facebook, szórakozás.

Már említettem: serdülőkorban a család és a felnőttek szerepe megváltozik a kamaszok életében. A tizenéves próbál elszakadni szüleitől. A barátság és a barátok kapnak kiemelt szerepet. Baráti társaságokban a kamasz nyílt, bizalmas kapcsolatokat alakít ki. A kisebb baráti viszonyok hozzásegítik, hogy későbbi élete során megtalálja helyét a nagyobb közösségekben is.

2. Szerelem

A nyolcadikosoknak ezek a szavak jutottak eszükbe a szerelemről: bizalom, tisztelet, törődés, csalódás, fájdalom, biztonság, ölelés,

7 Hegyiné Ferch Gabriella: Az érzelmi kultúráról. In Szekszárdi Júlia (szerk.): *Nevelési kézikönyv*, i. m. 102. (Lásd a 6. lábjegyzetet.) ■ 8 Bagdy Emőke – Telkes József: *Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában*. Budapest, 1994, Nemzeti Tankönyvkiadó, 21. ■ 9 Rudas János: *Delfi örökösei*. Budapest, 1990, Gondolat Kiadó, 32.

csók, közelség, megcsalás, randi, őszinteség, önbizalom.

Mohás Livia így ír a kamaszszerelmekről: „...nagyon fontosak az életünkben. Nemcsak azért, mert szépek és színessé, mozgalmassá teszik a hétköznapokat, hanem mert lényeges előiskolái a későbbi szerelmi életnek.”¹⁰ A kamasz szerelmesként megtapasztalja a másiktól való függést, majd megtanulja, hogy kapcsolatában is önálló lény. A serdülők a szerelemben egyenrangú társai egymásnak, megélik a kölcsönös érzelmi biztonságot, a közös felelősséget. Szerelmek idején fejlődik, színesedik a kommunikációjuk, ahogy Mohás Livia fogalmaz: a „beszéd nélküli híradás”.¹¹ Tanulják a másik megismerését, a saját érzéseikben való eligazodást.

3. Szexualitás

A projektben részt vevő gyerekek asszociációi: védekezés, terhesség, szerelem, érzelmek, bizalom, öröm, idő, vágy, önbizalom, betegségek.

Korunkban a testi érés felgyorsult. A felvilágosítás, a szexuális életre nevelés az osztályfőnöki, a biológia- és egészségtanórák révén az iskola feladatai között szerepel. Tapasztalataim szerint a család, a szülők menekülnek e feladat elől. Mi lehet az oka ennek? Zavarban vannak? Esetleg ők sem rendelkeznek megfelelő tapasztalattal, és őket is az iskola világosította fel? Nem tudom. De azt igen, hogy a szakemberek által tartott felvilágosító előadások, a biológiaórák nem vehetik át ezt az intimitást, bizalmat igénylő feladatot az anyától, apától. A gyerekek által írt kérdések egyike: Miért ciki a szülővel a szexről beszélni? – mutatja, hogy a kamaszok sem tudnak szüleikkel kommunikálni e témáról. Az őket érdeklő kérdésekről megpróbálnak más csatornákon keresztül szerezni információkat.

A kamaszok közötti kapcsolat sokkal szabadabb, mint korábban volt. „A serdülőkori szexuális szokások az egyén egész reprodukciós (szaporodási) folyamatát és egészségét meghatározzák. (...) egyre fiatalabb életkorban következik

be az első szexuális aktus (...) A szexuális magatartásra vonatkozó információk, a fiatalok védekezési szokásainak ismerete éppen ezért nagyon fontosak mindazok számára, akik az ifjúságot a felelősségteljes és biztonságos szexuális kapcsolatra szeretnék nevelni.”¹²

Az első szexuális kapcsolat sokszor meggondolatlanul következik be. Mohás Livia szerint „a szeretkezés szeretet és szerelem nélkül nem nagy ügy. (...) A gyors, elkapkodott találkozások és az azonnali szex fenét sem ér.”¹³

A fentiek tükrében is fontosnak tartom, hogy a barátság, szerelem és szexualitás kérdéseiről szakemberek bevonásával is beszéljünk a kamaszokkal.

EGY ISKOLAI PROJEKT

„...az életben a legnehezebb az a rövid korszak, amikor a fiatal lélek a család, az iskola és a saját rabságából az önálló gondolkodásra és szabadságra érik.”
(Móricz Zsigmond: *Forr a bor*)

1. Előkészítés

Az előkészítés során sok mindent át kellett gondolnom. Kinek, kiről és miről szóljon a tervezett projekt? Milyen célokat tűztek ki? Kik legyenek a team tagjai?

Az már kezdettől biztos volt, hogy az iskolába járó kamaszokat szeretném megszólítani. Az ötletelésben segítettek kollégáim az iskolában, csoporttársaim, vezetőim az egyetemen. Nem kellett sok kérdést feltenniük, hogy le szálljak a földre, és egy megvalósítható, kivitelezhető projekt öltön egyre határozottabb formát a fejemben.

a) Célok

A projekt elsődleges céljának az önismeret fejlesztését tűztem ki, hetedik és nyolcadik évfolyamon, osztályfőnöki órákon. Olyan foglalko-

10 Mohás Livia: *Mit tudsz önmagadról*. Budapest, 1975, Móra Könyvkiadó, 174. ■ 11 Uo. 177. ■ 12 Dr. Aszmann Anna: Magyar diákok egészségi állapota és az iskola. In Szekszárdi Júlia (szerk.): *Nevelési kézikönyv*, i. m. 49–71. (Lásd a 6. lábjegyzetet.) ■ 13 Mohás Livia: *Ki vagy te? – Önismereti könyv önjáró fiataloknak*. Budapest, 2006, Saxum Kiadó, 111.

zásokat terveztem, amelyek segítik a kamaszokat az ön- és társismeretben, érzéseik kifejezésében és vállalásában.

További célok:

- A kamaszok aktív részvételükkel alakítsák a foglalkozásokat.
- Ismerjék fel lehetőségeiket, érzéseiket.
- Fogalmazzák meg őszintén a témával kapcsolatos véleményüket.
- Legyenek képesek az együttműködésre.

b) Szükségletfelmérés

A tervezés időszakában megkerestem a hetedikes, nyolcadikos osztályfőnököket, hogy részt vennének-e egy mentálhigiénés projektben. Mind az öt kollégámat érdekelte a téma. Megbeszélésünk során segítségükkel összeállítottam egy rövid kérdőívet, amelyben három témát jelöltem meg. Az önismeret fejlesztése, a társas kapcsolatok és a szexuális felvilágosítás is szerepel az osztályfőnöki órák anyagai között. Ezekkel a témakörökkel a gyerekek életkorának megfelelő hangsúllyal és mélységben foglalkoznak a tanárok.

Témajavaslataim a diákoknak:

- A kamasz személye (Ki vagyok én? Milyen vagyok?)
- Társas kapcsolatok (Barátság, szerelem, szexualitás)
- Kamaszok, felnőttek (együttélés családban, iskolában)

Mivel az előkészítő szakaszban még az összes hetedikes és nyolcadikos osztályra terveztem a projektet, a felmérést mind az öt osztályban elvégezték az osztályfőnökök. Mindhárom téma felkeltette a tanulók érdeklődését, de a legtöbb szavazatot a társas kapcsolatok témaköre kapta.

c) A team bemutatása

A szükségletfelmérés eredménye után a téma adott volt. Az öt osztály közül a nyolcadikos zenei osztályra esett a választásom. Így az osztályfőnök személye is adott volt. A munkával együtt töltött sok év után, reméltem, nem utasít vissza.

Átgondoltam, kik lehetnének a segítőim, milyen belső, iskolai erőforrással rendelkezem. Kinek van ehhez a projekthez illeszthető többlettudása? Kivel tudok jól együttműködni? Melyik kollégámban van annyi lelkesedés, kreativitás, amennyire szükség lesz a projekt során? Még egy szempontot figyelembe vettem, és pedig a gyerekekkel való kapcsolattartás minőségét. Így esett a választásom drámapedagógus kolléganőmre.

Ezután az iskolába heti két alkalommal járó segítő szakemberek sorát gondoltam végig. Az iskola pszichológusa sokat segített már a tanulókkal kapcsolatos problémákban – tanulás, magatartás, családi problémák –, és a védőnő is sokszor vállalt szerepet az iskolai rendezvényeken, egészségnapokon.

Miután ezt végiggondoltam, felkerestem őket. Elmeséltem nekik a projekt témáját, és kértem a segítségüket. A felkérést örömmel elfogadták.

d) Értékelési szempontok a projekt befejezésekor

Az osztályközösség, valamint az egyének fejlődése a projekt során:

- Hogyan alakult az együttműködés a foglalkozást vezető és az osztályközösség egésze, valamint a csoportvezetők és az egyének között?
- Értették-e, betartották-e a szabályokat?
- Az én és a csoport viszonya (saját vélemény vállalása, őszinteség)

A team működése:

- Határok, keretek, kompetenciák figyelembevétele, spontaneitás
- Együttműködés

Időpontok tartása, feladatok vállalása, teljesítése:

- Foglalkozások kidolgozása

Önértékelés:

- Mennyire tudtam delegálni a feladatokat?
- Hogyan tudtam összehozni a találkozókat?
- Mennyire sikerült megfelelni a tanulók és a team elvárásainak?

2. Mentálhigiénés szempontoknak való megfelelés

a) A lelki egészség fejlesztésére, megtartására irányul

Az osztályfőnöki órákon az osztályfőnökök sok lehetőséget adnak a tanulóknak, hogy beszélhessenek az őket érintő, érdeklő kérdésekről. Ezek az órák általában frontálisan zajlanak. Sokszor az egyéb teendők – hiányzások igazolása, jegyek beírása, magatartási problémák – miatt nincs is idő a kommunikációra. Ebben a projektben lehetőség nyílt arra, hogy szakemberek segítségével más munkamódszerrel ismerkedjenek meg a tanulók, az órát egy meghatározott téma köré szervezve megismerjék önmagukat, társaikat, figyeljenek egymásra, vállalják a véleményüket. A foglalkozásvezetők – drámapedagógus, pszichológus, védőnő és orvos – törekedtek a bizalom kialakítására, az elfogadó légkör megteremtésére. Tapasztalataim szerint a diákok nagyon hamar elfogadták a nem megszokott munkaformát és az új szabályokat. Tudtak alkalmazkodni egymáshoz és az „idegen”, nem ismert felnőtt vezetőhöz.

b) Lényeges része a mindennapi munkámnak

Igazgatóhelyettesként gyakran szembesülök a gyerekek nehézségeivel, az esetlegesen előforduló magatartási problémákkal. Szaktanárként is heti rendszerességgel találkozunk. Az osztályfőnökök megkeresnek gondjaikkal. Ezért gondoltam, hogy a projekt az osztályfőnöknek nagy segítség, a kamaszoknak pedig remek lehetőség az önismeret fejlesztésére.

c) Együttműködéssel valósult meg

Minden munkafolyamatban közösen vettek részt a team tagjai. Az osztályfőnökök feladata volt a szükségletek felmérése és értékelése, az első óra előkészítése. A team két oszlopos tagja – a drámapedagógus és a pszichológus – alakí-

totta, találta ki az osztályfőnöki órák menetét, azt, hogy milyen játékokat, milyen módszereket használtunk. Az osztályfőnöki órák vezetése is kooperációval valósult meg. Szorosan együttműködtünk az elégedettségi kérdőív összeállításánál és értékelésénél is.

Az együttműködésből a diákok sem maradtak ki, az ő feladatuk volt a terem berendezése és visszarendezése.

TINI-TANOK – ÖN- ÉS TÁRSISMERET KAMASZOKNAK

„Az a fontos, hogy megtaláld önmagadat,
mondja István bácsi, a pszichológus.
Ennyit én is tudok, azt mondja meg,
Hogy hol keressem.”
(Ágai Ágnes: *Kamaszságok*)

„Ki vagyok? – ebben a kérdésben azt kérdezi meg önmagától és a világtól az ember, hogy milyen ő – és milyen a világ –, hogyan kerül ő ebbe a világba, és mit kell, mit kellene benne tennie, véghezvinnie – és hogyan. Hogyan kell élni?” – teszi fel a kérdést Vekerdy Tamás.¹⁴ A mi tanítványaink is kíváncsiak erre. Keressük hát közösen a lehetséges válaszokat!

1. Az első osztályfőnöki óra

Előzetes feladatként megkértem a tanulókat, írjanak kérdéseket a projekt témájával kapcsolatban. A másik feladatuk az osztályfőnök irányításával külső, belső, pozitív és negatív tulajdonságok gyűjtése volt, és ezekből szókérték készítése négy csoport számára.

A teammel történt egyeztetés során megbeszéltük és elosztottuk a feladatokat. A bevezető és záró játékokat a pszichológus vállalta. A téma feldolgozása, levezetése a drámapedagógus feladata volt. Az első projektnap reggelén kiderült, hogy kolléganóm megbetegedett. Rövid tanakodás után vállaltam a feladatot.

A ráhangoló játék ismertetése egy kicsit meglepte a gyerekeket. Állj némán! – szólalt az utasítás. Érdekes volt megfigyelni a pszichológus és

¹⁴ Vekerdy Tamás: *Kamaszkor körül*, i. m. 16. (Lásd az 1. lábjegyzetet.)

az osztály összehangolódását. Az iskola pszichológusa nincs hozzászokva ekkora létszámú csoport irányításához. Halkan, mosolyogva mondta el a szabályokat. A gyerekek figyeltek ugyan, de folyamatos megjegyzésekkel, beszélgetéssel zavarták. Itt közbeléptem, és csendre, figyelemre intettem őket.

„Állj csukott szemmel, némán tornasorba” – mondta a pszichológus a feladatot. Látszott a kételkedés az arcukon: csukott szemmel nem lehet sorba állni, tornasorba a legkevésbé. Testnevelésórán ugyanis a fiúk és a lányok két sorba állnak, egymás mögé. Mi erre nem gondoltunk, de a diákok ügyesen megoldották a feladatot. Még nyitott szemmel két csoportra – fiúk, lányok – váltak szét. Nemcsak a gyerekek, mi is élveztük a kicsit zajos forgolódást. A játék betöltötte feladatát, az egymásra hangolódást szolgálta.

Ezután következett a csoportmunka, amelyet én irányítottam. Az előzetes megbeszélés szerint négy csoportot alakítottunk. Itt minden csoport megkapta azt a szókészletet, amelyet előzetesen készítették. Ezzel kellett megoldani a következő feladatot, az alábbi kérdések megválaszolását:

- Milyen tulajdonságokat tartunk vonzóknak a fiúkban?
- Milyen tulajdonságokat tartunk vonzóknak a lányokban?
- Milyen tulajdonságokat tartunk taszítóknak a fiúkban?
- Milyen tulajdonságokat tartunk taszítóknak a lányokban?

A teammegbeszélésen abban egyeztünk meg, hogy egy fiú- és három lánycsapatot alakítunk, mivel kevés fiú van az osztályban. Úgy gondoltuk, a fiúk kapják a *vonzó lánytulajdonságok* témakört. Kíváncsiak voltunk a véleményükre. A három lánycsapat a maradék témakörök közül véletlenszerű húzással nyerte el a feladatát.

A csoportok a szóvivő megválasztásával kezdtek a munkát. Feladata a csoport megoldásának ismertetése volt a munka végén. Nagyon érdekelt, hogyan tudnak együtt dolgozni. A csoportmunka nem idegen számukra, mert különböző tanórákon ezt a munkaformát gyakran al-

kalmazzák kollégáim. Osztályfőnöki órán viszont még nem találkoztak ezzel. A feladat érdekelte, lekötötte a gyerekeket. Kíváncsian figyeltem, hogy alakul a csoportokon belüli munkamegosztás, milyen módszerrel osztják meg egymás között a szókártákat. Az egyik lánycsapat pozitív, negatív és közömbös csoportot alakított ki a tulajdonságokból. Jellemző volt, hogy középre kirakták a szavakat, és onnan tették a ködének megfelelő helyre. Jó volt a hangulat, sokat nevettek, de ez nem ment a munka rovására. Jellemző volt a csoportmunkára, hogy a csoporttagok meghallgatták egymás véleményét. Jól kihasználták az időt. Tettszett, ahogy véleményt mondtak, és vitatkoztak egy-egy tulajdonságon.

A csoportmunkát megbeszélés követte. A szóvivők felolvasták a szavaikat. Mindenkinek figyelnie kellett, és amivel nem értett egyet, arra rákérdezhetett. Arra is kellett koncentrálni, hogy van-e olyan tulajdonság, amely a vonzó és a taszító csoportban is szerepelt.

A vezetést ekkor a pszichológus vette át. A következő feladat ez volt: „Jellemző tulajdonság megjelenítése egy mozdulattal.” A szakember kérte a gyerekeket, hogy gondolkozzanak azon, milyen tulajdonság jellemző rájuk a legjobban, és azt jelenítsék meg egy mozdulattal.

Kíváncsian vártam a megoldásokat. Látszott a gyerekeken, hogy szokatlan számukra a feladat. Egyeseken tanácstalanság, tépelődés látszott. Még szorongás is megjelent egyik-másik arcon. Most mit csináljon? Volt, aki passzolt, volt, aki megmondta a tulajdonságot, és a társa segített neki elmutogatni. Ezt a feladatot is ügyesen, egymásra figyelve oldották meg. A gyerekek és mi is élveztük a játékot.

A zárókörben a „Hogyan érezted magad az órán?” kérdésre egy mondatallal kellett válaszolni. Örömmel láttam, hogy figyelnek egymásra. Az osztály nagy része nyitott volt, és szépen megfogalmazta gondolatait. Mindössze egyik-két zárkózottabb gyerek passzolt, ők nem mondtak semmit, de társaik szavait érdeklődve hallgatták.

Összességében jól sikerült az óra. Elégedetten hagytuk el a termet. Megbeszéltük, hogy a tervezésnél jobban figyelünk az időre, ugyanis

néhány perccel a kicsöngetés után fejeztük be a foglalkozást. A gyerekeket ez nem zavarta, sajnálták, hogy letelt az idő, maradtak volna még játszani.

2. A második osztályfőnöki óra

*„Annál jobban közelítünk egymáshoz,
minél beljebb haladunk önmagunkban.”*
(Ottlik Géza)

Az első óra sikerén felbuzdulva készültünk a következő foglalkozásra. A gyerekek kérdéseit olvasva kolléganőmnek remek ötlete támadt: elmondta, hogy szerinte a „Hangulatbarométer” nevű játék nagyszerűen alkalmazható lenne. Vállalta, hogy elkészíti az állításokat, és levezeti az órát. Fontosnak tartotta, hogy a kamaszok magukban átgondolva állást foglaljanak az állításokkal kapcsolatban. A feladat nehéz, hiszen a gyerekeknek dönteniük kell, hogy társaik előtt is vállalják-e a véleményüket, vagy sodródni az osztállyal, baráttal, azzal, akinek a szemében „jó fejek” szeretnének lenni.

Megbeszéltük, hogy a téma nehézsége miatt hagyunk időt a gondolkodásra, az esetlegesen felmerülő kérdésekre, ezért nem terveztünk a megbeszélésen, illetve a nyitó- és zárókörön kívül más játékot. Abban is megegyeztünk, hogy a pszichológus és az osztályfőnök csak megfigyelőként vesz részt az órán.

A gyerekek szünetben berendezték a termet, és már körben ülve vártak bennünket.

A bevezető körben próbáltuk visszavarázsolni az első projektóra oldott hangulatát. A táblára rögzített papíron „Az előző órán az tetszett...” nyitott mondatot fejezhették be a vállalkozó szellemű diákok. Kuncogtak, és a felidézésnek köszönhetően olyan hangulatban folytatódott az óra, mintha csak néhány perc szünet telt volna el az előző óta. Komoly, érett gondolatok is kerültek a papírra.

A drámapedagógus ismertette a „Hangulatbarométer” nevű játék szabályait. Figyelmeztette a gyerekeket a szabályokra: nincs rendbontás, nem tehetnek megjegyzéseket egymás választására. Közölte velük azt is, hogy ha ilyesmi előfordul, annak a következménye ki-

zárás a játékból, és az illető még nézőként sem maradhat a teremben. A pedagógiai asszisztenssel megbeszéltük, ha ez véletlenül előfordul, biztosítja a felügyeletet a szabálytalankodó gyerek számára.

A játék során mindenkinek a saját véleményét kellett megjelenítenie. Egy képzeletbeli vonal mentén volt a mérőskála, két végén a „Jellemző rám”, illetve az „Egyáltalán nem jellemző rám” pólussal. Az állítás meghallgatása után volt idő a gondolkodásra. Miután kolléganőm öttől visszszámolt, lehetett maradni, vagy a másik pólushoz menni. Az állítások a barátság témakörrel kezdődtek, majd a szerelemmel folytatódtak.

A gyerekek kíváncsian várták a mondatokat. Megkérdezték, ha nem tudnak dönteni, állhatnak-e középre. A válasz „nem” volt.

- Őszinte embernek tartom magam.
- Mindig vállalom a véleményemet.
- Szívesen vagyok az osztálytársaimmal.
- Szívesebben tartózkodom velem azonos neműek társaságában. (vagy: Szeretek vegyes társaságban lenni.)
- Ha sokan vagyunk, szeretek a háttérben maradni.
- Jó érzés, ha a társaság középpontja lehetek.
- Fontos nekem, hogy sok barátom legyen.
- Az igazán jó barátok a legtöbb dologról egyformán gondolkoznak.
- Jó barát vagyok.
- Sok titkom van.
- Szeretem, ha mások elmondják nekem titkaimat.
- Szerintem a lányok megbízhatóbbak a titoktartásban, mint a fiúk.
- Most éppen szerelmes vagyok.
- A szerelmem egyszerre a barátom is.
- Ha szerelmes vagyok, nincs olyan nagy szükségem a régi barátaimra.
- Zavar, ha a többiek beszélgetnek arról, hogy szerelmes vagyok.
- Szeretem, ha a szerelmem kimutatja mások előtt, hogy egymáshoz tartozunk.
- Szerelmem nincs valamilyen testiség nélkül („fogdosás”, cirógatás, csókolózás, egyéb.).
- A legjobb barátommal/barátnőmmel megbeszélem a szerelmi életemet.

- Nem érdekel, ha a régi szerelmem összejön a legjobb barátommal/barátnómmal.
- Érzelmi téren komolyabb vagyok a kortársaimnál.

Amikor elkezdődött a játék, nagy csend volt a teremben. A diákok feszülten figyeltek. Látosztott rajtuk, hogy gondolkodnak, de figyelnek társaikra is. Sokszor éreztem tanácstalanságot, volt, aki tett egy lépést előre, aztán megtorpant. Mintha a többiek mozdulatára vártak volna. Koncentráltan figyeltem, ki hova áll.

A játék alatt a gyerekek nagyon fegyelmezeten, komolyan viselkedtek. Iparkodtak megfelelni az ismertetett szabályoknak. Megfigyelték, ki hova áll, de hangos megjegyzést nem tettek. Néha örömmel hangzott el az „én is ideálltam” kijelentés. Amikor a barátság témáját a szerelem váltotta fel, érezhető volt egy pillanatnyi zavar, de ez hamar oldódott.

Voltak olyan mondatok, amelyeknél szinte fele-fele arányban álltak a gyerekek („Az igazán jó barátok a legtöbb dologban egyformán gondolkodnak. – Most éppen szerelmes vagyok. – Zavar, ha a többiek beszélgetnek arról, hogy szerelmes vagyok.”)

„A szerelmem egyszerre a barátom is” állításnál mindenki a „jellemző rám” pólushoz állt. Az „Érzelmi téren komolyabb vagyok kortársaimnál” mondatnál pedig csak a fiúk gondolták, hogy ez rájuk nem jellemző.

Az utolsó mondatnál meglepődve néztünk az órára és egymásra is. Kiderült, hogy a tervezettnél rövidebb idő alatt megoldották a feladatot a gyerekek. Ennek magyarázata az volt, hogy figyeltek, és betartották a szabályokat.

Miért volt számodra érdekes ez a játék? – kérdeztem a gyerekektől. Rövid gondolkodás után megérkeztek a válaszok.

Örömmel töltött el a véleményük:

- Meglepődtem.
- Jó, hogy kiderült, ki mit gondol.
- Ezekről még nem beszélgettünk így az osztályban.
- Megtudtam, mi jellemző rám.
- Szeretem, ha a véleményemet kérdezik.
- Érdekes volt felvállalni a saját véleményemet.
- Jobban megismertük egymást.

- Ilyen feladatot még nem kellett megoldani az iskolai évek alatt.
- Nehéz lehetett azoknak, akik egyedül álltak szemben az osztállyal.

A beszélgetés közben kollégánóm átgondolta a levezető játékot, amelynek a címe: „Bízd rám magad!” A játék a bizalomról szólt, de csak hat gyerek vehetett részt benne aktívan, a többiek megfigyelőként a terem két oldalán foglaltak helyet.

Kollégánóm ismertette a szabályokat, és kért önként jelentkezőket. Többen is vállalkoztak a játékra. A játék előtt néhány tárgyat akadályként elhelyeztünk a teremben. A bekötött szemű játékost a többiek utasításokkal irányítják, segítik az akadályok kikerülésében. Megbeszéléskor kiderült, hogy a „vak” lány jobban bízott lány irányítójában. A bekötött szemű fiú nem érzett különbséget lány- és fiúvezetés között.

Az óra gyorsan eltelt. A gyerekek jól együttműködtek a drámapedagógussal, betartották a szabályokat, élvezték az együtt töltött időt. Nekem hatalmas élményt jelentett kollégánóm óravezetése, ahogy az utasításokat adta, az érzékenysége, ahogy a gyerekekre reagált, és nem utolsósorban kreativitása, tapasztalata, hogy a fennmaradó időt is hasznosan ki tudtuk tölteni.

A teammegbeszélésen a drámapedagógus elmondta, milyen szempontok alapján állította össze a mondatokat. „Az első szempontom volt olyan kijelentéseket ími a gyerekek kérdéseiből, amelyek önvizsgálatra készítetik őket. Próbáltam az egészet egy emelkedő ívre felfűzni, amelynek minden megállapítása az előzőre építkezik. Fontos volt a bizalom megalapozása, mert nem dolgoztunk még együtt. Ezt segítette az első három mondat. Kiderült számukra, hogy szigorú a szabály, de könnyű betartani, és én magam nem szigorú, hanem játékos és érdeklődő személyiség vagyok, élvezem, hogy velük lehetek, szeretem ezt csinálni, és most nekik köszönhetően jól érzem magam én is. Ez tényleg így van.”

A pszichológusnak is tetszett az óra. Jelezte, hogy érdemes elgondolkodni a választások mögötti motiváción. Mennyire követik a csoportát-
lagot, a barátok választásait, mennyire próbál-

nak kitűnni. A visszajelző körben sokan mások válaszára reagáltak, nem beszéltek saját véleményükről. Kolléganóm elmondta, hogy örült a csoport együttműködésének, annak, hogy odafigyelt rá. Nagyon jóleső érzés volt, hogy rámosolyogtak, befogadták, elfogadták a szigorú szabályt, végig figyeltek és rezonáltak, vevők voltak nonverbális jelzéseire is. Barátságosan, nyitottan, bizalommal fogadták. Meglepődött azon, hogy rendkívül gyorsan befejeződött a játék. Az osztályfőnöknek új volt a módszer. Elmondása szerint a gyerekek válasza időnként meglepte. Tetszett neki a fegyelmezett munka. Mindannyian megegyeztünk abban, hogy az osztály ebben a szokatlan munkaformában elmélyülten vett részt.

3. A harmadik osztályfőnöki óra

„Csinálgjon bármit, ami nyitogatja szemét és eszét, szaporítja tapasztalatait, ő azt hiszi: csak játszik.

De mi már tudjuk, mire megy a játék.

Arra, hogy e világban otthonosan mozgó, eleven eszű és tevékeny ember váljék belőle.”

(Varga Domonkos)

Az előkészítés alkalmával elosztottuk a feladatokat. Ezt az órát a pszichológus és a drámapedagógus vezette, ők hozták a feladatokat is. A szituációs játék leírását a gyerekek kérdései alapján közösen fogalmaztuk meg.

A foglalkozást a már megszokott módon, egy nyitott mondat befejezésével kezdtük. Ezen minden alkalommal sokat töprengtünk. Mi legyen a kérdés? Most azt gondoltam, ne csak a kellemes élményekre, a hangulatra kérdezzünk rá. Fogalmazzunk meg olyan mondatot, amelyben az esetlegesen megélt rossz érzésekről, kellemetlen pillanatról is beszámolhatnak a gyerekek. A többieknek tetszett az ötlet. Így született meg e két mondat: „Az előző foglalkozáson az tetszett a legjobban...” – „Az okozott nehézséget...”

Meglepő módon csak kevesen mentek a táblához, és írták le véleményüket. Természetesen a kevésbé bátrak is érdeklődők voltak, és elolvasták társaik véleményét. Volt,

aki ebből merített bátorságot saját véleménye leírásához.

Az első játék címe ez volt: „Mit vársz tőlem, mit várok tőled?”

Az osztályt két csoportra osztjuk. A gyerekek két sorban (A és B) állnak. „A” játékos két méterrel áll „B” mögött. Négyféle mozdulatot tehet (ölelés, kézfogás, karba tett kéz, ökölbe szorított, ütésre emelt kéz). „A” játékos kiválasztja a mozdulatot, és mutatja. „B” játékosnak azt kell megéreznie, hogy abban a pillanatban mit várhat mögötte álló társától. Tapra a „B” játékos megfordul, és mutatja saját mozdulatát. Ha például mindketten ölelésre emelték a kezüket, megölelhetik egymást. A „B” sor megfordul, egyet jobbra lép, és kezdődik a játék új párosokkal.

Az ön- és társismereti játékot drámapedagógus kolléganóm ismertette a gyerekekkel, akik kíváncsian álltak két oszlopba. Én a terem széléről figyeltem őket. Néha a tanácstalanság kifejezése jelent meg az arcokon, amikor olyan társuk állt előttük, akivel nincsenek szorosabb kapcsolatban. Volt öröm és szorongás is. Most mi lesz? Nagyon örültek, amikor ugyanazt a mozdulatot kapták, amit ők adtak. Többször előfordult, hogy a fordulás pillanatában megváltoztatták a mozdulatot.

A megbeszélés szerint ezután csoportjátékok következtek. Az iskola pszichológusa hozta a játékokat, és ismertette őket.

a) Pénz továbbítása

A csapat tagjai szorosan egymás mellé állnak, és ökölbe zárt kezüket egymás mellé helyezik. Az első egy pénzürmét kap a kezébe. Úgy kell továbbítaniuk, hogy nem nyitják ki közben a kezüket.

b) Szoboralkotás

Ebben a játékban megadott fogalmakat (bizalom, harag, őszinteség, csalódás) kellett csoportban megjeleníteni. A feladatot nehezítette, hogy a gyerekek nem beszélhettek, némán, egymásra hangolódva kellett megalkotniuk a szobrot. Jól megragadták a lényegét. Természetesen

voltak hasonló szobrok, ilyenkor hallatták a hangjukat, melyikük ötlete volt az első, ki lesett a másiktól. A csoportok közül csak az egyikben nem alakult ki összhang.

A csoportok összetételébe és a csoporttagok számába a drámapedagógusnak kellett egy kicsit beavatkoznia a szituációs játéknak megfelelően.

c) Szituációs játék

Az így kialakult, kialakított csoportokkal indult a szituációs játék, vagy ahogy a gyerekek elnevezték, a „filmforgatás”. A csoportok megkapták a cselekmény leírását. Az volt a feladatuk, hogy a leírás alapján közösen kitalálják a jelenetet, a mozgást és a párbeszédet, a következő szituációkban:

- Már rég tetszik neked egy fiú. Elhatározod, hogy reggel az első óra előtt beszélsz a barátoddal, beavatod a titkodba, és segítséget kérsz tőle. Reggel a sulis előtt ott áll a barátoddal kézen fogva azzal a fiúval, aki neked tetszik. Először döbbenten állsz, majd berohansz az iskolába. Barátnőd természetesen utánad megy, és megkérdezi, mi a baj.
- Már régóta együtt jártok a barátoddal/barátnőddel. Egy délután összevesztek. Holnap sulis. Egy osztályba jártok. Szokásotokhoz híven minden reggel a buszmegállóban találkoztok néhányan, így a volt barátod/barátnőd is, aki szokatlanul csendesesen viselkedik. A többiek faggatják, de nem válaszol semmit. Ekkor érkezel te. A többiek rád rontanak, hogy mi baja lehet a barátodnak/barátnődnek.
- Régóta tetszik egy fiú/lány. Sokszor próbáltad felhívni magadra a figyelmét. Eddig hiába. Valamit tenned kell, hogy észrevegyen. Közös iskolai programon vesztek részt, amikor megtudod, hogy nehéz helyzetben van, válnak a szülei. Itt a lehetőség, hogy a közelébe kerülj. Mellé lépsz, és beszélgetést kezdeményezel. Kiderül a beszélgetés alatt, hogy te is tetszel neki.
- Régóta tetszik egy fiú/lány. Sokszor próbáltad felhívni magadra a figyelmét. Eddig hiába. Valamit tenned kell, hogy észrevegyen. Közös iskolai programon vesztek részt, amikor meg-

tudod, hogy nehéz helyzetben van, válnak a szülei. Itt a lehetőség, hogy a közelébe kerülj. Mellé lépsz, és beszélgetést kezdeményezel. A beszélgetés nem jár sikerrel, elutasítja a közelébe.

- Még senkivel sem szeretnél jámi, de tudod, hogy több fiúnak/lánynak tetszel. Egy évfolyamtársad/társnőd már sétálni és moziba is hívott. Próbáld elmondani, hogy te még nem akarsz randizni, jámi senkivel, de nem hiszik el. Egyre rosszabbul érzed magad a baráti társaságban, mert ez a fiú/lány is rendszeresen ott van. A barátnőd/barátod meghív mindkettőtököt a születésnapjára. Itt a lehetőség, hogy tisztázzátok egymással a problémát.

Amikor a feladatra szánt idő letelt, a gyerekekkel közösen berendeztük a színpadot, és kialakítottuk a nézőteret. Kezdődött az előadás.

A gyerekek nagyon ügyesen megoldották a feladatot. Jók voltak a párbeszéddek. Sokat nevettek közben a nézőtéren és a színpadon is. Meglepően kreatívak voltak. Őszintén adták elő saját megoldásaikat, ötleteiket is, ami néha megütközést keltett a többiekben. Egyetlen olyan csoport volt, ahol a szereplők a valóságban egymástól elég távol álló osztálytársak voltak, ők egy ismerkedési próbálkozást jelentettek meg. A párbeszédben a lány zavara érezhető volt. Ez a jelenet nagyon hitelesre sikerült (a forgatókönyv szerint visszautasítással zárult). A két játékos finom humorral, a valóságra vonatkozó célzásokkal töltötte meg az előadást. A többiek ezt figyelték a legnagyobb várakozással. Szerintem mindenkit meglepett, hogy a fiú milyen finoman adta a próbálkozót, és milyen jó fejként fogadta az elutasítást.

A jelenetek után rövid beszélgetés következett. A gyerekek pozitív visszajelzése és az egész foglalkozás alatt mutatott aktivitása lenyűgöző volt.

Az óra zárása a pszichológus feladata volt. „Hogy érzed magad a foglalkozás végén?” – tette fel a kérdést. A gyerekeknek az első körben egy szót, a másodikban pedig egy színt kellett mondaniuk. A válaszok a gyerekek és a felnőttek részéről egyaránt arról szóltak, hogy érdekesek, jók voltak a játékok.

4. A negyedik osztályfőnöki óra

*Az öntudat elemlámpája
kigyullad.*

*Az idő belesimul a térbe.
Feltörök a tojásbéj.
(Ágai Ágnes)*

a) Megbeszélés az óra előtt

Az előkészítés során többször leültünk beszélgetni a védőnővel, aki azt a döntést hozta, hogy a szexualitás témakörét a lányokkal és a fiúkkal külön-külön szeretné körüljárni. Ekkor jutott eszembe, hogy a fiúk számára férfi szakembert kellene bevonni a programba. Megkerestem volt tanítványomat, aki orvosrezidensként dolgozik, és felkértem az óra megtartására.

A megbeszélésen az volt a kérésem, hogy munkatársaim a gyerekek leírt kérdéseit figyelembe véve készüljenek az órára. Elmondtam, hogy ilyen jellegű foglalkozáson ebben a tanévben még nem voltak a nyolcadikosok. Abban is megegyeztünk, hogy a foglalkozást egy időben, de eltérő helyszínen tartják, és rajtuk kívül nem lesz jelen más felnőtt. Az osztályfőnök elmesélte, hogy a kérdések írásakor a fiúk sokkal zárkózottabbak voltak, szinte üresen, egy-két kérdéssel adták be lapjaikat. Javasoltam segédanyagként a *Felnőttországjárás* című könyvet, amelyben ábrák, kérdőívek is találhatóak.¹⁵

b) A tanulók kérdései

- Miért olyan fontos, hogy a szerelmünkkel vesszünk el?
- Mi az a spirál?
- Miért akarják jobban a fiúk a szexet?
- Mi történik a nőgyógyásznál első alkalommal?
- Miért ciki a szülőkkel a szexről beszélni?
- Hány éves kortól kell fogamzásgátlót szedni?
- Mi az a Viagra?
- Miért van az, hogy a lányokban benne van, hogy a másik nemmel is ki kell próbálni?
- Mi az a méhen kívüli terhesség?

- Hogyan lehet biztosan védekezni?
- Ha pettinggel a fiú és a lány, abban a lány elveszítheti a szüzességét?
- Mi van, ha óvszer használata ellenére terhes lesz a lány?
- Mi van, ha úgy van együtt egy fiú és egy lány, hogy közben mást szeretnek?
- Az igaz, hogy ha valaki szerelmes, akkor kitágul a pupillája?
- A lánynak miért fáj az első alkalom, és a fiúnak miért nem?
- Ha a menstruációnál közöszülök, terhes leszek?
- A mai lányok miért veszítik el a szüzességüket 15–16 évesen? Én ezt nem értem, hogy lelkileg és testileg hogy érnek meg erre? Egy normális lány 19–21 évesen veszíti el, ez a normális, ugye? Vagy csak szerintem?
- Hány évesen szokta elveszíteni a szüzességét egy lány?
- Melyik az a kor, amikor a lányok elég érettek a gyermekvállaláshoz?

c) Megbeszélés az óra után

A védőnő elmondta, hogy a lányok érdeklődők, kíváncsiak voltak. A foglalkozás előtt tanulmányozta a kérdéseket. Mivel volt nőgyógyászati vizsgálatra vonatkozó kérdés, ezért azt gondolta, hoz két vizsgálati eszközt (kacsa és mintavételi pálca), és megmutatja a lányoknak. Próbált a kérdések mentén haladni. A gyerekek érdeklődő pillantásából kiderült, ki tette fel az aktuális kérdést. A lányokat a „hangadók” és a „nyuszik” csoportjára osztotta. Egy kislány volt csak, aki egész óra alatt lehajtott fejjel ült.

Szóba került a tamponhasználat, illetve a méhnyakrák elleni védőoltás is. A fogamzásgátlásnál felhívta a figyelmet a „személyes felelősségre”. Beszéltek a szerelem nélküli kapcsolatokról is. Hangsúlyozta, hogy csak az egészségügyi részét tudta szakszerűen közvetíteni a lányok felé. A lelki oldalát – szerelem és szexuális kapcsolat – nem tudta és nem is akarta vállalni. Hiányzik hozzá a szaktudása.

¹⁵ Forrai Judit – Lengyel Adél Eszter: *Felnőttországjárás*. Budapest, 2003, Szex-Edukációs Alapítvány.

Az óra vége felé a lányok türelmetlenek voltak, attól tartottak, hogy a saját kérdésük nem kerül sorra. A védőnő elégedett volt az órával.

Az orvosnak a létszámot tekintve könnyebb dolga volt, mert csak öt fiú van az osztályban. Gyorsan megismerte őket név szerint. A kamaszok nehezen oldódtak és nyíltak meg. Az óra végére ketten is leküzdötték szégyenlősségüket, és még kérdeztek is. Az egyik fiú félrehúzódott, nagyon zavarban volt, a végén lehajtott fejjel ült, és még a köszönés előtt futva távozott. A foglalkozást vezető szakemberek szerint erre a témára kevés az egy óra.

Óra után a gyerekekkel is beszélgettem. A lányok részletesen beszámoltak a hallottakról. A fiúkat zárkózottságuk miatt kértem, hogy írjanak erről a foglalkozásról néhány mondatot. Ezek a gondolatok születtek:

- Nagyon izgultam.
- Minden kérdésemre megkaptam a választ.
- Megjegyeztem mindent, amit mondott a védekezésről.
- A szerelemről is beszélgettünk.
- Zavarban voltam.
- Eddig inkább az interneten tájékozódtam.
- Mindenki zavarban volt.
- Mindenki megtudta, hogy milyen élményben lesz része idősebb korában.
- Roli hülyén viselkedett.
- Hogyan lehet védekezni a fiúknak és a lányoknak.
- Mindennek eljön a maga ideje.

5. Az ötödik osztályfőnöki óra

*Nem tudom pontosan kifejezni,
Amit érzek, ezért vagy hallgatok,
Vagy azt mondom, amit mindenki mond.
Így remélem, hogy megértenek.*
(Ágai Ágnes)

A projekt utolsó foglalkozása volt talán a legnehezebb, a legösszetettebb. Ez az óra volt a folyamat csúcspontja, lezárása. Volt már szó ön- és társismeretről, barátságról, szerelemről. Az előző órán a szexualitás és az ezzel összefüggő egészségmegőrzés került szóba. Ezen a foglalkozáson pedig szavakat, kifejezéseket töltöt-

tünk meg érzelmekkel, ismeretekkel a barátság, a szerelem és a szexualitás témájában. Ez az alkalom egyrészt összegezte az eddig elhangzottakat, másfelől összehasonlította és másfajta megközelítésben mutatta meg a kamaszoknak a témaköröket. A felkészülés során szavakat gyűjtöttünk, és szókárttyákat készítettünk.

Megbeszéltük, kinek mi lesz a feladata. A pszichológus csak megfigyelőként vett részt a foglalkozáson.

En kezdtem az órát. A nyitókör kérdése nagyon nehezen született meg. Többféle nyitott mondatot kipróbáltunk a teammegbeszélésen. Szerettünk volna visszajelzést hallani arról az óráról, amelyet a védőnő és a rezidens orvos tartott.

A nyitott mondat, amelyet be kellett fejezni, így szólt: „A hétfői órán rádöbentem, hogy...”

Tulajdonképpen az történt, amire számítottam. Nagyon kevesen guggoltak le a papírhoz és írtak valamit. Nevetgélés hallatszott, zavart arc kifejezéseket lehetett látni. Aki nem írt, az is közelebb hajolt, és kíváncsian olvasta a papírra írtakat.

Ezt egyéni munka követte. „Mi jut eszedbe a barátság, szerelem és a szexualitás szavakról?” Önállóan kellett szavakat gyűjteniük. A gyerekek a kapott írólappal félrevonultak a terem különböző pontjaira. Sok töprengő arcot láttam. Volt, aki megkérdezte, hogy mind a háromról kötelező-e írni.

Ezután a drámapedagógus vette át az irányítást. A „Dobbantó” nevű játékkal csoportokat alakított ki. Az egyéni szóképletekből kellett közöset összeállítaniuk. Az asztalokra készített csomagolópapíron egyre gyűltek a szavak. A nevetgélést egy idő után komoly beszélgetés váltotta fel.

A szexualitás csoportba kerülő diákok egy része nem örült a feladatnak. Ők a beszélgetés során is csöndesebbek, zárkózottabbak voltak.

A meghatározott idő után a szóvivők felolvasták az összegyűjtött szavakat. A megbeszélés során a következőkre figyeltünk: Volt-e olyan szó, amely több csoportnál is megjelent? Volt-e olyan szó, amellyel a másik csoport nem értett egyet?

A diákok figyeltek, vitatkoztak. Megegyeztek abban, hogy az önbizalomra minden esetben szükség van.

Elég sok idő elment a kifejezések gyűjtésével és a megbeszéléssel. Ránk fért egy kis lazítás.

Bújóska következett, amit mi, felnőttek mutattunk be, a gyerekek nagy örömeire. A diákok két csoportban játszottak és versenyeztek. Egy kis szünet után kezdődött a foglalkozás második része.

Az itt sorra kerülő feladat megítélésünk szerint nehezebb, összetettebb volt, mint az előzők. Ez esetben már az általunk összegyűjtött szavakkal dolgoztak a gyerekek (például őszinteség, szomorúság, felelősség, üresség, kiszolgáltatottság, kétségbeesettség, sértettség, hűség, lebegés, irigység, elfogadás, huncutság, lebényttség, boldogság, lemeddség, kedvesség).

A „Szóragogatóknak” elnevezett feladat három részből állt. Az elsőben a szavakat azonos arányban elosztottuk a kamaszok között. Azt az utasítást kapták, hogy olvassák el, és gondolkozzanak azon, milyen jelentésük van, kellemes vagy kellemetlen-e. Ennek megfelelően kellett két karika egyikébe tenni a kártyákat. Amit nem tudtak letenni, az a kezükben maradt.

A feladat megoldása után a gyerekek megnézték a lerakott szavakat, és módosíthattak az elhelyezésen. Beszélgettünk a kézben maradt szavakról is.

Többször kellett hangsúlyozni, hogy koncentrálnak a kellemes vagy kellemetlen érzésre. Érdekes volt megfigyelni a fiúk és lányok érettsége, nyíltsága közötti különbséget. A lányoknál kevesebb a zárkózott személyiség, a fiúknál nagyobb a szórás.

A feladat második részében újra csoportban dolgoztak. A „Kő, papír, olló” játék segítségével a csoportok kisorsolták egymás közt a barátság, a szerelem és a szexualitás témáját.

A csoportok megkapták az általunk összeállított szókészletet. Mindenki a saját témájára összpontosított. Azokat a szavakat kellett kiválasztaniuk a borítékból, amelyekről úgy gondolták, kapcsolódik a fogalmukhoz. A csoporttagoknak együtt kellett meghozniuk a döntést, és csak azok a szavak kerülhettek a karikába, amelyekkel kapcsolatban mindenki egyetértett.

Itt jöttünk rá, hogy a szókészlet túl sok (több mint hatvan) darabból áll. Sok időt vett igénybe a megbeszélés, a konszenzusra jutás. Amikor a szavakat gyűjtöttük, fel sem tűnt, hogy ennyi szó van. Úgy tűnt, kifutunk az időből.

Amikor elkészültek, egy asztalra raktuk a karikákat. A csoportok megnézték egymás munkáit, és jelezték – filctollal megjelölték a szót –, ha nem értettek egyet. A lerakó csoportnak fel kellett készülnie az érvelésre, hogy a véleményüket megvédjék. Főleg a lányok között voltak okosan érvelő csapattagok.

A megbeszélés során volt pillanat, amikor a megdöbbenéstől szóhoz sem jutottunk. A barátság karikában szerepelt a csók és a testiség kifejezés is. Rákérdeztünk, hogy értik-e a testiség kifejezést – az többet jelent, mint a baráti ölelés. Az osztályban a lányok egy csoportjában valóban megfigyelhető a szerintem túlzott intimitás jelensége, a kézfogás, ölelés, simogatás még órán is előfordul. Itt nem sikerült azonos álláspontot kialakítani a diákok között.

A zárókört a pszichológus vállalta. „Egy szóval fejezd ki, hogy érzed most magad!” Talán a „vicces” és az „izgalmas” szó fordult elő a leggyakrabban. „Válassz a hangulatodnak megfelelő képet, kavicsot!” Meglepetésként vittünk be különböző formájú és színű kavicsokat, valamint sok érdekes képet. Ezek közül választhattak. Örültek az ajándéknak.

Ez volt a leghosszabb, legtöményebb óra. Intenzíven végigdolgoztuk. Érdekes volt megtapasztalni, hogy a lányoknak több negatívum jutott eszükbe a szexualitással kapcsolatban. Nem tudtuk eldönteni, hogy ez a védőnő órájának a következménye, vagy másnak tudható be.

A gyerekek hozzászólásain gyakran érződött, milyen körülmények között élnek, milyen példát mutatnak és milyen elvárásokat fogalmaznak meg számukra a szülők, illetve a társadalom.

A PROJEKT ÉRTÉKELÉSE

1. Tanulságok

A projektet egy nyolcadikos osztállyal valósítottuk meg, januártól áprilisig. A lebonyolítást

több tényező is nehezítette. A nyolcadikosoknak ez az időpont volt a legrosszabb, hiszen a továbbtanulás, a felvételik miatt sokat hiányoztak. Komoly problémát jelentett az influenza, ami a tanulókat és a csapatokat is megbetegítette. Mindezek miatt a projektet a tervezetthez képest két-három hét csúszással fejeztük be. Tanulság a következő tanévre: nyolcadikosokkal célszerűbb az első félévre tervezni, nagyobb eséllyel lehet zavartalanul megvalósítani a programot.

A foglalkozások tervezésénél különös gondot kell fordítani az időre. Nálunk ez a tényező kétszer okozott problémát. A második alkalmon hamarabb végeztünk a tervezett munkával. Az ötödik foglalkozáson túlterveztük a feladatokat, és a szókétyák száma is sok volt.

A negyedik óra szervezése nagyon fontos tapasztalatot adott. Mindhárman – a drámapedagógus, a pszichológus és én – azt láttuk, hogy a külön fiú- és lányóra után kell egy közös megbeszélés, ahol érzéseikről, esetleges félelmeikről beszélhetnek a kamaszok. Ezen érdemes változtatni egy következő projekt során.

Nagyon fontos szempont a jövőre nézve, hogy legyen idő a foglalkozások után leülni és megbeszélni a tapasztalatokat, érzéseket, amelyeket átéltünk, illetve amelyeket a gyerekeknél tapasztaltunk. Erre nem volt idő. A foglalkozások után rohant mindenki a következő órájára. Két-három nappal az események után már nem volt annyira friss az élmény.

2. Siker

A projekt sikeres volt. A csapatok és a kamaszok véleménye egyaránt ezt igazolta vissza. A gyerekek élvezték és végigdolgozták az órákat. Nem volt olyan feladat, amelyet nem akartak elvégezni. A szakembereknek tetszett az együttműködés, a másfajta munka. Örültek, hogy a diákok az első perctől elfogadták őket. A gyerekek tartották a szabályokat, megnyilvánásaik őszinték voltak. A védőnőt az óra után meglesték és kérdezték a lányok. Az volt a véleménye, hogy hamarabb kell megszólítani a gyerekeket ehhez hasonló programokkal, nem nyolcadik végén, hogy a bizalom kialakuljon a diá-

kok és a szakember között. Az orvos ilyen foglalkozást még nem tartott korábban, de jó élményekkel távozott, és megígérte, hogy jövőre szintén segít ebben a munkában.

3. Önreflexió

A projektben a vezetői feladat végzése nem okozott problémát, mivel a mindennapokban is vezető vagyok. Ugyanakkor érdekes volt megtapasztalnom magamon, hogy mennyire élveztem, amikor csak megfigyelőként vettem részt az órákon. Jó volt érezni, hogy a felelősség megszlik, s nem csak az én vállamat nyomja.

A projekt során végig örömmel töltött el a munka. Jó volt érezni a csapatok együttműködését, támogatását. Megérintett a gyerekek folyamatos lelkesedése, őszintesége, érdeklődése.

A csapatok találkozásának megszervezése sokszor okozott nehézséget. A személyes találkozást időnként az internetes levélváltás helyettesítette.

4. A kérdőívek értékelése

A projekt után a diákok megkapták és kitöltötték az elégedettségi kérdőívet. A teljesség igénye nélkül néhány eredményt ismertetek.

Vizsgáltuk a munkaformák népszerűségét a diákok között. Egyértelműen megállapítható, hogy az egyéni véleményalkotás volt a legkevésbé népszerű. Páros munkával csak néhányan találkoztak a szituációs játék közben. A csoportmunkából a szóanyag feldolgozása tetszett a leginkább a diákoknak. Vajon mi az oka az egyéni munka népszerűtlenségének? Ez az egyik nyílt végű kérdésre adott válaszokból kiderült: „Kellemtlenül éreztem magam, amikor... egyéni feladat volt.”

...magamról kellett beszélni.” (Négy tanuló írta.)

...körben ültünk, és mindenki előtt kellett véleményem nyilvánítani.”

A projektórákon sok-sok alkalommal volt lehetőségük a gyerekeknek, hogy ötleteiket, véleményüket és tapasztalataikat megosszák egymással. Ez általában nem okozott gondot, nem

ijedtek meg az érveléstől és a vitától sem. A nyitó- és zárókörök azonban a véleménynyilvánítás új formáját követelték meg, ami váratlanul érte a résztvevőket. Megfigyeléseim szerint az osztályban volt egy „bevállalós” csapat, amelynek tagjai rendszeresen írtak a csomagolópapírra. A passzolás lehetőségét kezdetben többen, a projekt végén kevesebben használták ki. A nyitott mondatokra többször érkezett hasonló vagy azonos válasz. Azt gondolom, hogy a véleménynyilvánítást akadályozta a szerelem és szexualitás témája. Nehezen fogalmazták meg az önmagukra, érzéseikre vonatkozó gondolatokat.

Kerestük a kedvenc játékot, foglalkozást is. A „Bízd rám magad!” bizalomjáték és a „Játék a szavakkal” foglalkozás tetszett a legjobban a gyerekeknek.

Örömmel töltött el a véleményük összegzése is:

- Nem szeretnék több ilyen órán részt venni. (Ezt a választ senki nem választotta.)
- Jobb lett az osztályközösség. (4 fő)
- Nehéz volt megfogalmazni a véleményemet. (8 fő)
- Jobban tisztában vagyok magammal. (9 fő)
- Szükség van ilyen órákra. (13 fő)
- Őszintén elmondtam a véleményemet. (17 fő)

Azt gondolom, a projekt során sikerült megvalósítani a kitűzött célokat, a kamaszok megtették az első lépéseket az önismeretben. Megtapasztalták, hogy az érzelmek, az érzések kimondhatók. Együttműködtek, odafigyeltek egymásra.

ÖSSZEGZÉS

A *Tini-tanok* címet választottam tanulmányomnak, azt a reményemet jelezve ezzel, hogy segítsek a kamaszoknak eligazodni önmagukban és kapcsolataikban. A projekt témájának kitalálása, a foglalkozások összeállítása és vezetése örömmel töltött el. Nagyon jó érzés volt, hogy kollé-

gáim tudtak azonosulni a projekt céljaival. Együttműködésünk, együtt gondolkodásunk során létrehoztunk valami újat, rendkívülit, ami iskolánkban még nem volt. Osztályfőnöki órákra bevittük és meghonosítottuk a mentálhigiénés szemléletet. Erre büszke vagyok.

A folyamat ivére visszatekintve *Bagdy Emőke* szavai megerősítik tapasztalataimat: A „foglalkozásoknak igen nagy előnyeik vannak. Hozzászoktatják a tanulókat a »műfajhoz«, amelyet – a tapasztalat szerint – könnyen megkedvelnek és rövidesen igényelnek is. (...) Az együttes élmények, örömök, sikerek és az élményadó találkozások olyan formáló erőt alkotnak, amely visszahat az osztályéletre, az osztálystruktúrára, a szokványos tanítási helyzetekre, az iskola hétköznapijaira is.”¹⁶

A projekt során együtt éltük meg a diákokkal a várakozás izgalmát, együtt élveztük a játékot. Mi, felnőttek átértéztük a diákok szorongását, kétségét az egyes feladatok megoldása során. Megérintett a kamaszok őszintesége.

A gyerekekkel és kollégákkal való közös munka, az örömök, a nevetések, az esetleges kudarcok alakították a közösséget, fejlesztették társas kapcsolatainkat. Azt gondolom, a projekt mind a diákok, mind a pedagógusok számára hasznos és eredményes volt.

A befejezés szomorúsággal töltött el bennünket, mert véget ért egy foglalkozássorozat, és a tanévben ilyen kötetlen körülmények között már nem találkoztunk. Ugyanakkor az öröm – a jövő ígérete – is jelen volt, hiszen bennem és kollégáimban is megfogalmazódott a folytatás igénye.

A fenti projekt lényegét és pedagógusi hitvallásomat híven tükrözi Vekerdy Tamás gondolata, mely szerint a gyermekközpontú pedagógus nem könyvekből tanulja a pedagógiát, nem szentimentálisan szereti a gyerekeket, hanem szakadatlanul tanulmányozza, figyeli őket, de nem tesztekkel, feladatlapokkal, hanem intuitív módon, személyiségével, minden érzékével.

16 Bagdy Emőke – Telkes József: *Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában*, i. m. 288. (Lásd a 8. lábjegyzetet.)